

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANASINDA SAXLANILAN NADİR VƏ QIYMƏTLİ KİTABLAR

Elçin Güllalyev

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar
İnstitutunun doktorantı*

***Редкие и ценные книги хранятся в Центральной научной библиотеке
Национальной академии наук Азербайджана***

Резюме: В статье рассматриваются редкие и ценные книги, хранящиеся в Центральной научной библиотеке Национальной академии наук Азербайджана, а обобщенные положения редких и ценных книг как важного компонента национальной культуры интерпретируются по ряду аспектов.

***Rare and valuable books that kept at the Central Scientific Library of the
Azerbaijan National Academy of Sciences***

Abstract: The article deals with rare and valuable books that kept at the Central Scientific Library of the Azerbaijan National Academy of Sciences, and generalized statutes of rare and valuable books as an important component of national culture are interpreted in some aspects

Açar sözlər: Mərkəzi Elmi Kitabxana, AMEA, kitab, nadir nəşr, qiymətli kitab, sənəd, kitabxana fondu, mədəniyyət, elm, ideologiya

Ключевые слова: Центральная научная библиотека, НАНА, книга, редкое издание, ценная книга, документ, библиотечный фонд, культура, наука, идеология

Keywords: Central Scientific Library, ANAS, book, rare edition, valuable book, document, library fund, culture, science, ideology

Giriş

Azərbaycan kitabxanalarının fondlarında saxlanılaraq mühafizə olunan nadir və qiymətli kitabların çox mühüm bir hissəsi AMEA MEK-də yerləşir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası respublikada milli və dünya əhəmiyyətli elmi nəşrlərin zəngin fondlarına malik olan universal təmayüllü, aparıcı elmi kitabxanadır. “Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti” (ATTC) tərəfindən 1923-cü il 4 noyabrda - Biblioqrafiya Bürosunun yaradılması, 18 noyabrda isə ATTC-nin kitabxanasının təşkil olunması haqqında qərarlar qəbul edildi. Azərbaycanın möhtəşəm və zəngin kitabxanalarından biri olan AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası elmi-sahə kitabxanalarının ilk rüşeymi kimi həmin vaxtdan - 1923-cü ilin noyabrından-müasir dövrümüzə qədər müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərməkdədir. Həmin ildən etibarən kitabxana fondu təşkil olunmağa başlanmışdır. O zaman kitabxananın fondu 430 nüsxə kitab və 200 qiymətli əlyazmalardan ibarət idi. İlk mərhələdə kitabxananın fondunun təşkilində Azərbaycan ziyalılarının çox böyük rolu olmuşdur. Onlar öz şəxsi kitabxanalarından kitabxanaya kitablar vermiş, bundan əlavə rayonlarda şərq dilli

əlyazma ədəbiyyatlarını toplayıb kitabxanaya təhvil vermişlər. [3, s.28; 4, s.116; 8, s.99; 13, s.81]

1925-ci ildə “Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti”nin kitabxanası ilə Biblioqrafik Büronun işində təkrarçılıq yarandığı üçün 1925-ci ilin avqustunda Cəmiyyət kitabxanası ilə Biblioqrafik Büro birləşdirilərək “Kitabxana-Biblioqrafiya Bürosu” yaradıldı və Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatının baş redaktoru Hənəfi Zeynallı (1896-1938) büronun sədri seçildi. 1926-cı ildə MEK-in ilk vaxtlarda gündəlik oxucu davamiyyəti 70 nəfərə çatan ilk oxu zalı yaradılmışdı. [6, s.20]

SSRİ-nin və xarici dövlətlərin elmi təşkilatları ilə çap məhsullarının mübadiləsini təşkil etmək məqsədi ilə 1934-cü ildə MEK-də xüsusi mübadilə fondu yaradılmış, elə həmin ildə 110, 1935-ci ildə isə artıq 150 elmi idarə ilə mübadilə əməliyyatları həyata keçirilmişdir. Daha sonra MEK 1995-ci ildə 57 ölkənin 660 təşkilatı, 2000-ci ildə 52 ölkənin 548 təşkilatı, 2005-ci ildə isə 63-ə yaxın ölkənin 610 təşkilatı ilə mübadilə aparmışdır. [4, s.8]

1967-ci ildə MEK Akademiya şəhərciyində yerləşən AMEA-nın əsas binasına köçmüşdür. 1972-ci ildə AMEA Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi (MKS) yaradılmışdır və MEK həmin ildən AMEA kitabxana şəbəkəsinə metodiki rəhbərlik edir.

Kitabxananın adı yaranan gündən aşağıdakı kimi dəyişmişdir:

- 1930-cu illərdə - Kitabxana və Biblioqrafiya Komissiyası, Elmi kitabxana, Kitabxana sektoru;

- 1940-1945-ci illər - Əsaslı Kitabxana;

- 1945-1950-ci illər - Mərkəzi Kitabxana;

- 1960-1980-ci illər - Əsaslı Kitabxana;

- Hazırda - Mərkəzi Elmi Kitabxana. [1, s.99]

Mərkəzi Elmi Kitabxananın məqsədi Azərbaycanın qədim tarixinin və zəngin mədəniyyətinin, Azərbaycan Respublikasının müstəqillik illərində qazanılmış siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni nailiyyətlərinin təbliğ edilməsi, Azərbaycan dilinin informasiya resurslarında istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, müasir elmi araşdırmaların aparılması üçün informasiya təminatının yaxşılaşdırılması, milli-tarixi irsimizi təşkil edən və yeni yaranan bütün növ mövcud informasiya vahidlərinin toplanıb saxlanması, dünya elmi, tarixi və mədəniyyətinin istifadəçilərinə təqdim olunmasıdır. MEK və MEK-in tərkibində fəaliyyət göstərən İnformasiya resursları mərkəzi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası tərkibində informasiya resurslarını mərkəzləşdirən və əlaqələndirən müasir kitabxana-informasiya sistemi kimi fəaliyyət göstərir.

MEK əsas fəaliyyətini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 oktyabr 2008-ci il tarixli 3072 №-li Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”, "Dövlət orqanlarının elektron xidmətlər göstərməsinin təşkili sahəsində bəzi tədbirlər haqqında" 23 may 2011-ci il tarixli 429 №-li Fərmanı və “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair

2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya”dan irəli gələn vəzifə və öhdəliklər ilə uzlaşdırır. [12, s.212]

Bu sırada informasiya cəmiyyəti mühitində xalqın tarixi, ədəbi və mədəni irsinin qorunub saxlanması və geniş təbliği, dünya informasiya məkanında Azərbaycan Respublikasının milli maraqlarının qorunması, cəmiyyətdə İKT-dən qanuni və təhlükəsiz istifadə edilməsi, müasir texnologiyalara etimadın artırılması, informasiya təhlükəsizliyi sisteminin inkişaf etdirilməsi və tətbiqi kimi vəzifələr ön plana çıxır.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın həyatında xüsusilə 2015-ci il bir çox əhəmiyyətli hadisələrlə səciyyələndi. Azərbaycan Respublikası prezidentinin 29 aprel 2011-ci il tarixli Sərəncamı ilə inşa edilmiş və iştirakı ilə istifadəyə verilmiş yeni binada MEK fəaliyyətini davam etdirdi. MEK-in yeni Nizamnamə və Strukturu təsdiq olundu. Kitabxana fondlarında saxlanılan kitabları AMEA-nın əsas binasından MEK-in yeni binasına köçürüldü. Milli Rəqəmsal Yaddaş layihəsinə başlandı. Vahid İdarəetmə Proqramının hazırlanmasına başlandı. MEK-də Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən tədbirlər keçirildi.

Həmçinin 2015-ci ildə “Akademkitab” satış mərkəzi MEK-in tərkibinə daxil edildi. Eyni zamanda MEK-in tərkibində İnformasiya Resursları Mərkəzi (İRM) yaradıldı. İRM-in ən ümdə vəzifəsi kitabxana-informasiya proseslərinin avtomatlaşdırılması, MEK üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən informasiyanın toplanılıb saxlanması, gələcək nəslə çatdırılması və Azərbaycan elmi ictimaiyyətinin informasiya təminatının ödənilməsidir. [2, s.6]

Mərkəzi Elmi Kitabxanada hazırda 1 milyon 330 mindən çox informasiya resursu, 14 oxu zalı, avtomatik qeydiyyat avadanlıqları, elektron kataloqlar, sistemləşdirmə avadanlıqları və istirahət guşələri fəaliyyət göstərir.

Kitabxanalarda müasir texnologiyaların tətbiqi klassik kitabxana xidməti modelinin təkmilləşməsinə və yeni mərhələyə keçməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası da keçmişlə bugünü özündə cəmləşdirərək gələcək fəaliyyətinin daha da zənginləşməsi istiqamətində çalışır. Müasir yaşama və geniş informasiya axınının elmi inkişafa yönəldilməsi, alimlərin mümkün qədər geniş və mütərəqqi informasiya resurslarına çıxış imkanının təmin edilməsi məqsədilə MEK tərəfindən bir sıra yeniliklər həyata keçirilməkdədir.

Müasir kitabxana resurslarını elektron kataloqsuz təsəvvür etmək mümkün deyil. Hazırda MEK-də həm klassik, həm də elektron kataloqdan istifadə olunur. Bildiyimiz kimi, dünya təcrübəsində hazırda bir neçə qeydiyyat sistemlərindən istifadə olunur. Məsələn, İRBİS, MARC21, ALEV və s. sistemlərdə aparılmış qeydiyyatların digər sistemə keçidi xeyli texniki çətinliyin yaranmasına səbəb olur və resursların sistemləşdirilməsi, axtarış və yeni məlumatların daxil edilməsi prosesini mürəkkəbləşdirir. MEK-in işçi heyəti tərəfindən hazırlanmış Vahid Qeydiyyat Sistemi (VQS) isə bu problemləri həll etmək imkanı yaradıb. Belə ki, MEK-də tətbiq edilən VQS kitabxanaya məxsus informasiya resurslarını həm Azərbaycan, həm də beynəlxalq axtarış sistemləri tərəfindən də rahat tapıla biləcək formatda qeydiyyata alınmasını təmin edir. Hazırda AMEA MEK-ə məxsus

informasiya resursları intensiv şəkildə VQS sistemində qeydiyyatata alınır ki, bu da elektron kataloqun zənginləşməsinə xidmət edir və gələcəkdə elektron kataloq oxuculara kitabxana resurslarında məsafədən istifadə etməyə şərait yaradacaq. Bunun üçün oxucu kartına sahib olan istənilən şəxs, kitabxana saytına daxil olaraq və resursların arasından ona lazım olan ədəbiyyatı seçərək, online rejimdə onlardan istifadə edə biləcək. [15, s.63]

AMEA MEK tərəfindən irəli sürülmüş təşəbbüslərdən biri də AMEA çərçivəsində fəaliyyət göstərən institut və müəssisələrin vahid elektron kataloqunun yaradılmasıdır. Bu prosesdə başlıca məqsəd AMEA çərçivəsində aparılan elmi tədqiqat işləri üçün tələb olunan informasiya resursları ilə tez və dolğun şəkildə təmin etmək, alimlərin yaradıcılıq fəaliyyətini dəstəkləmək və ən müasir elmi məlumatlara çıxış imkanlarını mümkün qədər tez və operativ şəkildə təmin etməkdir. MEK-in həyata keçirəcəyi vahid elektron kataloq sistemi AMEA-da toplanan elektron resursların vahid formatda sistemləşdirilməsinə və mövcud elmi informasiyanın ikitərəfli şəkildə asan mübadiləsinə imkan verəcəkdir. Lakin bununla kifayətlənməyərək ölkədəki bütün Ali təhsil ocaqlarının, region və bütövlükdə Azərbaycanın digər iri kitabxanalarına inteqrasiya edilməsi və onların vahid sistemdə birləşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Beləliklə, nəinki paytaxt, eləcə də bölgələrdə yaşayan oxucuların informasiya təminatının ödənilməsi, onların bu məlumat bazalarından istifadəsi və virtual xidmətin təşkili elmi kommunikasiyaların inkişafına təkan verəcəkdir.

Müasir elmi tərəqqi alim və araşdırmaçıların informasiya resurslarına çıxış imkanlarının mümkün qədər dolğun və sürətli həyata keçirilməsini tələb edir. Bu baxımdan elektron kitabların, jurnalların və məqalə bazalarının istifadəsi geniş şəkil almaqdadır. Elektron formata keçirilmiş informasiya vahidlərinin bir sıra üstünlükləri var:

- elektron formata keçirilmiş bir kitabdan eyni anda bir neçə nəfər istifadə edə bilər;

- bu informasiya vahidinə dünyanın istənilən nöqtəsindən internet vasitəsi ilə çıxış mümkündür;

- nadir nüsxələr, qədim kitab və əlyazma nümunələri araşdırmaçılar üçün məhdudiyət olmadan istifadə imkanını verir, eyni zamanda, bu qəbildən olan mədəniyyət incilərinin gələcək nəsillərə olduğu kimi ötürülməsinə zəmin yaradır.

Hazırda MEK daxilində mövcud olan ədəbiyyatların elektron formata keçirmək üzərində intensiv iş aparılır. Bu prosesə ilk olaraq AMEA MEK-də saxlanılan Nadir Kitab Fondundan başlanılıb. Qeyd etmək lazımdır ki, MEK tərəfindən 2 970 ədəd çap şəklində olan informasiya vahidinin elektron formata keçirilməsi, müvafiq texniki işlənməsi və istifadəçilərə təqdimatı həyata keçirilib. [14, s.39]

Mərkəzi Elmi Kitabxanada yaradılan “Elektron elmi-intellektual baza” tamamilə yeni bir yanaşmadır. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda elmi tədqiqat işlərinin vahid bir bazada formalaşdırılması, sistemləşdirilməsi olduqca aktual bir məsələdir. Azərbaycanda həyata keçirilən və ya azərbaycanlı alimlərin elmi yaradıcılıq fəaliyyəti çərçivəsində ərsəyə gəlmiş tədqiqat işləri, monoqrafiya,

avtoreferatlar, dissertasiya işləri, məqalələr, elmi konfranslardakı çıxışlar və s. kimi elmi-tədqiqat işlərinin elektron formata keçirilməsi və sistemləşdirilmiş qaydada bazaya daxil edilməsi məqsədini daşıyır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasında Azərbaycan haqqında sistemləşdirilmiş və mərkəzləşdirilmiş elektron məlumat bazası olan "Milli Rəqəmsal Yaddaş" (MRY) yaradılmaqdadır. Dövlətin rəsmi qurumlarına məxsus sənədlər, şəxsi arxivlər, mühüm tarixi mənbələr (incəsənət nümunələri, əlyazmalar, eksponatlar) bu bazaya daxil edilərək Azərbaycan və dünya internet istifadəçilərinin ixtiyarına veriləcəkdir. Bu layihənin əsas məqsədi Azərbaycan xalqına məxsus elmi və mədəni irsi rəqəmsallaşdıraraq, olduğu kimi gələcək nəsillərə ötürməkdir. Bu, həm Azərbaycan, həm də region üzrə böyük bir layihə olacaq və ölkəmizin tarixi həqiqətlərini bütün dünyaya çatdırılmasında müstəsna bir əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Layihəyə artıq start verilmişdir. MEK-in bir qrup işçiləri tərəfindən xüsusi format hazırlanıb və onun əsasında informasiyanın toplanması prosesinə başlanılıb. MRY çərçivəsində toplanılıb sistemləşdirilən məlumatlar gələcəkdə beynəlxalq səviyyədə istifadə olunan bütün axtarış sistemləri tərəfindən rahat tapıla biləcək.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasının sənəd-informasiya resursları sistemində nadir və qiymətli kitablar mühüm yer tutur. Nadir kitab fondundakı sənədlərin ümumi sayı 15037 nüsxədir. Nadir kitab fondu çap ilindən, yerindən və dilindən asılı olmayaraq nadir kitab meyarına uyğun olan, unikal, miniatür nəşrləri özündə birləşdirir. Sənədlər əsasən ingilis, alman, fransız, ispan, italyan və latın dillərindədir. 500 nüsxə nadir kitab isə xüsusi mühafizə rejimində, yəni turşusuz kartondan düzəldilmiş mikroiqlimli konteynerlərdə qorunaraq mühafizə olunur. Nadir kitab fondunda müxtəlif kolleksiyalar da mövcuddur. Bunlardan ən zəngini görkəmli numizmat alim Y.A.Paxomovun şəxsi kitab kolleksiyasıdır. Kolleksiya 4188 nüsxə sənəddən ibarət olub, 1968-ci ildə alimin ölümündən bir neçə il sonra həyat yoldaşı tərəfindən hədiyyə olaraq kitabxanaya verilmişdir. Bu kolleksiyanın içərisində Azərbaycanın arxeologiyasına, etnoqrafiyasına, numizmatikasına aid nadir və qiymətli elmi ədəbiyyatlar mövcuddur. Bundan əlavə, Tarix muzeyinin kolleksiyası, miniatür nəşrlər kolleksiyası və marka kolleksiyası da Nadir kitab fondunda mühafizə olunmaqdadır. Nadir kitab fondu nəşr tarixi XIX-XX əsrin əvvəllərini əhatə edən ingilis, alman, fransız və digər dillərdə olan çoxcildli ensiklopediyalarla da zəngindir. Bunlara misal olaraq "Encyclopaedia of Americana", "Encyclopaedia of Britannica", "Alpha encyclopaedia", "La grande encyclopaedique universelle en couleur" və s. universal ensiklopediyalar, "Encyclopaedia of İslam", "Encyclopaedia İranica" və s. ictimai elmlərə aid ensiklopediyalar mövcuddur. [2;3;9;16]

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında saxlanılan nadir və qiymətli əhəmiyyətə malik, yüksək tarixi-mədəni və elmi əhəmiyyətə malik zəngin kolleksiyalar mövcuddur. Onlar əsasən aşağıdakılardan ibarətdir:

“Tarix Muzeyinin kolleksiyası” - 2588 nüsxə sənəddən ibarətdir, 2015-ci ildə AMEA-nın Tarix muzeyi tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunmuşdur. Burada unikal dəyərlərə malik zəngin elmi-tarixi əhəmiyyət daşıyan kitablar mövcuddur.

“Miniatür nəşrlər kolleksiyası” -648 nüsxə sənəddən ibarətdir. Burada zəngin tarixi-mədəni dəyərlərə malik olan miniatür kitablar mövcuddur.

2016-cı ildə Mərkəzi Elmi Kitabxananın təşəbbüsü ilə “Poçt nişanı kolleksiyası” yaradılmışdır. Kolleksiyanın yaradılmasında Azərmarka MMC şirkətinin böyük köməyi olmuşdur. Şirkət Azərbaycanda çap edilmiş markaların elektron variantını kitabxanaya təqdim etmişdir. Hal-hazırda kitabxananın Nadir fondunda mühafizə olunan kolleksiya 1042 ədəd Poçt nişanından ibarətdir. Onlardan 137 ədəd markanın əsli, 905 ədəd elektron variantdır. Yeni markalar çap olunduqca kolleksiyaya əlavə edilir.

“Dünyanın qədim xəritələri kolleksiyası” isə Mərkəzi Elmi Kitabxananın təşəbbüsü ilə yaradılmışdır. Hal-hazırda kolleksiyaya 387 elektron xəritə daxildir. Bu xəritələrdən 51 nüsxəsi Azərbaycanın qədim tarixinə aiddir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasının Şərq ədəbiyyatı fondunda da yüksək tarixi-mədəni və elmi əhəmiyyətə malik olan nadir və qiymətli kitab kolleksiyaları saxlanılır. Onlar əsasən aşağıda göstərilmişdir:

İslam və Ərəb ölkələrinin Orta əsrlər tarixi üzrə mütəxəssis “Yevgeni Aleksandroviç Belyayevin şəxsi kolleksiyası” 1979-cu ildə Azərbaycan SSR EA Əsaslı kitabxanasına verilmişdir. 229 nüsxədən ibarət olan şəxsi kolleksiyanın 220 nüsxəsi Ərəb, 9 nüsxəsi isə Fars dilindədir. [16]

“Şərqsünas alim Bertels Yevgeni Eduardoviç” SSRİ EA-nın (1939), İran EA-nın (1944), Türkmənistan EA-nın (1951), Dəməşqdə Ərəb EA-nın (1955) müxbir üzvü olmuş, “İslam Ensiklopediyası”nın birinci nəşrinin müəlliflərindən biri olmuşdur. Şəxsi kolleksiyası alimin vəfatından (1957) sonra Azərbaycan SSRİ EA MEK-in Şərq ədəbiyyatı fonduna daxil edilmişdir. Bu zəngin kitab xəzinəsində 4253 nüsxə sənəd vardır. Bunlardan 2340 nüsxə Şərq və Avropa, 1913 nüsxə isə rus və digər SSRİ xalqlarının dillərindədir. Bu kolleksiyada Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətinə aid çox nadir, qiymətli sənədlər əhəmiyyətli yer tutur.

“Diplomat Zahid Yusifoğlu Hüseynzadənin şəxsi kolleksiyası”-MEK-in Şərq ədəbiyyatı fonduna 1984-cü ildə daxil olmuş, 1917-1980-ci illərdə nəşr olunmuş 467 nüsxə Türk, Ərəb və Avropa dillərindəki sənədlərdən ibarətdir. 467 nüsxədən ibarət olan kolleksiyanın 440 nüsxəsi Türk, 13 nüsxəsi Ərəb və 14 nüsxəsi Avropa dillərində olan sənədlərdir.

Şərqsünas, Orta əsrlər Yaxın və Orta Şərq tarixi üzrə “İranşünas alim Boris Nikolayeviç Zaxoderin şəxsi kolleksiyası” 1990 nüsxədən ibarətdir.

Dünya miqyasında tanınmış türkoloq alim, Macarıstan EA-nın həqiqi üzvü, “Akademik Georg Hazainin şəxsi kitab kolleksiyası” 2011-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Macarıstandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Vilayət Quliyevin təşəbbüsü ilə AMEA MEK-ə hədiyyə edilmişdir. 1814 nüsxədən ibarət olan kolleksiyanın 1273 nüsxəsi Türk, 541 nüsxəsi isə Avropa dillərindədir.

Həmçinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında yardımçı fondlarda mühafizə olunan, nadir və qiymətli mahiyyət

daşıyan, yüksək elmi-nəzəri və tarixi əhəmiyyətə malik olan kitab kolleksiyaları mühafizə olunur.

“Naxçıvan Bölməsinin kolleksiyası” - Naxçıvan Bölməsinin kolleksiyası AMEA-nın vitse-prezidenti İsa Həbibbəylinin təşəbbüsü ilə yaradılıb. Kolleksiya 217 nüsxə sənəddən ibarətdir. Yer elmləri üzrə yardımçı fondada yerləşdirilərək oxucuların istifadəsinə verilib. Kolleksiyaya tarix, arxeologiya, ədəbiyyat, incəsənət, siyasət, din və başqa elm sahələrinə aid sənədlər daxildir. Bundan başqa, kolleksiyada ensiklopediyalar və bir sıra qədim dil abidələrinin mətnlərinə dair nəşrlər də var.

“Akademik Həsən Əliyevin kolleksiyası” - Əməkdar elm xadimi, akademik, dövlət mükafatı laureatı Həsən Əliyevin kitab kolleksiyası MEK-ə 21 oktyabr 2016-cı il tarixində AMEA Coğrafiya İnstitutunun kitabxanası tərəfindən hədiyyə edilib. Kolleksiyaya 488 nüsxə sənəd daxildir. Bunlardan 410 nüsxə rus dilində, 73 nüsxə Azərbaycan dilində, 5 nüsxə isə xarici dildədir. Yer elmləri üzrə yardımçı fondada yerləşdirilərək oxucuların istifadəsinə verilib.

“Professor Qara Əhmədovun kolleksiyası” - arxeologiya üzrə elmlər doktoru, professor, AMEA-nın müxbir üzvü Qara Əhmədovun kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Yer elmləri üzrə yardımçı fondada yerləşdirilərək oxucuların istifadəsinə verilib. Kolleksiyaya 102 nüsxə sənəd daxildir. (ardı gəlməkdə davam edir)

“Rüfət Kasumovun kolleksiyası” - iqtisad elmlər doktoru Rüfət Kasumovun kolleksiyası özü tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 404 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“Əli Bayramovun kolleksiyası” - görkəmli alim, geologiya-minerologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Əli Bayramovun kitab kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 69 nüsxə sənəddən ibarətdir. Bunlardan 13-ü Azərbaycan, 2-si ingilis, 54-ü isə rus dilindədir.

“AMEA-nın müxbir üzvü Ənvər Şıxlinskiyin kolleksiyası” - AMEA-nın akademik H.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun mərhum direktoru, akademiyanın müxbir üzvü, coğrafiya elmləri doktoru Ənvər Şıxlinskiyin kolleksiyası Coğrafiya institutu tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 755 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“İmran Məmmədovun kolleksiyası” - İmran Məmmədovun kolleksiya ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. 552 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun kolleksiyası” - Azərbaycan yazıçısı, dramaturq, ictimai xadim Mirzə İbrahimovun kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. 286 nüsxə sənəddən ibarətdir. [5, s.39; 16]

“Professor Abbas Zamanovun kolleksiyası” - tənqidçi, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, filologiya elmləri doktoru, professor, Azərbaycanın Əməkdar elm xadimi Abbas Zamanovun kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 2417 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“Professor Seyidağa Onullahinin kolleksiyası” - tarix üzrə elmlər doktoru, şərqşünas, professor Seyidağa Onullahinin kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. 39 nüsxə sənəddən ibarətdir. [11, s.112]

“Professor Xudu Məmmədovun kolleksiyası” - ictimai-siyasi xadim, professor, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru Xudu Məmmədovun kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 666 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“Akademik İmam Mustafayevin kolleksiyası” - bioloq alim, Azərbaycanın tanınmış ictimai-siyasi xadimi İmam Mustafayevin kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 1018 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“Akademik Mikayil Hüseynovun kolleksiyası” - Azərbaycan memarı və memarlıq tarixçisi, professor Mikayil Hüseynovun kolleksiyası ailə üzvləri tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. 227 nüsxə sənəddən ibarətdir. [7, s.19]

“Professor Rudolf İvanovun kolleksiyası” - professor, rus qafqazşünası Rudolf İvanovun kolleksiyası H.Əliyev fondu tərəfindən hədiyyə olunub. Kolleksiya 209 nüsxə sənəddən ibarətdir.

“Professor Aleksandr Umnyaşkin kolleksiyası” - professor, həkim Aleksandr Umnyaşkin kolleksiyası özü tərəfindən MEK-ə hədiyyə olunub. Kolleksiya 341 nüsxə sənəddən ibarətdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında qorunub saxlanılan nadir və qiymətli sənədlər içərisində kitabxananın diplomatik fondunda qorunub saxlanılan kolleksiyalar da xüsusi yer tutur. Belə ki, Azərbaycanda və dünya ölkələrində fəaliyyət göstərən Diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən Mərkəzi Elmi Kitabxananın Diplomatik Fonduna 20 adda kolleksiya hədiyyə olunmuşdur. Diplomatik fond özü də iki bölmədən ibarətdir:

1-ci bölmə - dünya ölkələrinin Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən diplomatik nümayəndəlikləri tərəfindən hədiyyə edilən kolleksiyalar.

Sənədlərin sayına görə ən zəngin kolleksiya İran İslam Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyinə aiddir. 259 nüsxədən ibarət bu kolleksiya Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 2017-ci ildə daxil edilmişdir. Bu kolleksiyada əsas hissəni İranın müasir dövr ədəbiyyat nümayəndələrinin əsərləri təşkil edir. Müasir dövrlə yanaşı, Klassik poeziyanın görkəmli nümayəndələri Hafız, Firdovsi, Sədi Şirazinin də əsərləri kolleksiyada yer almışdır. Tarix mövzusunda İranın müasir dövr tarixçisi Əlirza Şapur Şahbazinin “Təxte Cəmsid” əsərini (İranın qədim tarixi şəhəri, Əhəmənilər dövlətinin paytaxtı olmuş Persopolisin tarixini araşdırır), Əbdulhüseyn Zərrin Kubun “Ruzgəran”(İran tarixi başlanğıcından Pəhləvilərin süqutuna qədər), “Aşnai ba tarixe İran” (İranın ümumi tarixini əhatə edir) əsərlərini nümunə göstərmək olar. Mərkəzi Elmi Kitabxananın beynəlxalq tərəfdaşlıq layihəsi əsasında kitabxanada Ərəb ölkələrinin Respublikamızdakı səfirlikləri ilə görüşlər təşkil olunmuşdur. [4, s.4-5]

Səfirliklərlə qarşılıqlı əlaqələrin nəticəsi olaraq MEK-ə Misir Mədəniyyət Mərkəzi tərəfindən müxtəlif elm sahələrini əhatə edən 99 nüsxə ədəbiyyat hədiyyə edilmişdir. Hədiyyələr içərisində “Əl-Əzhər” jurnalının 60 nüsxəsi yer almışdır. Nəşrlər 2010-2016-cı illərdə “Əl-Əzhər” İslam Araşdırmalar Akademiyasının dərc etdiyi aylıq buraxılışlardır. Bundan başqa bu kolleksiyaya din və elm münasibətlərinə aid tədqiqat işlərinə, beynəlxalq əlaqələrin qayda və

prinsipləri, İslamda beynəlxalq münasibətlərdən bəhs edən Məhəmməd Əbu Zəhranın “İslamda beynəlxalq əlaqələr” kitabına rast gəlmək olur. Bundan başqa, Misir xəttatı Mustafa Məhəmməd Amrının öz dəsti-xəttiylə yazdığı xəttatlıq nümunəsi də müəllifin özü tərəfindən kitabxanaya hədiyyə olunmuşdur.

İordaniya Həşimi Krallığının Azərbaycanadakı səfirliyi tərəfindən 40 nüsxə sənəd MEK-ə təqdim olunmuşdur. Kolleksiya da Gəzi Rübabiənin 3 cildlik “Qüdsün siyasi tarixi” adlı kitabı, 4 cildə olan, Madobanın tarixi, coğrafiyası, mədəniyyətini əks etdirən “Madoba regionunun ensiklopediyası”, Məhəmməd Mahmud Bədr Şilbiyyənin “Ərəb xristianları və onların Fələstin azadlıq hərəkatında rolu” və s. adda dəyərli sənədlər yer almışdır.

Birləşmiş Ərəb Əmirliyinin Azərbaycanadakı səfirliyi tərəfindən MEK-ə BƏƏ-nin araşdırma mərkəzlərinin 40 illik tədqiqatları nəticəsində ərsəyə gələn və ölkənin tarix, elm və mədəniyyətini əks etdirən 49 nüsxə sənəd daxil edilmişdir. BƏƏ dövlətinin təsisçisi, ilk prezidenti Şeyx Zayed bin-Sultan əl-Nahyanın həyat və hakimiyyət illərini əks etdirən “Birlik gücülə” adlı bu sənəd kolleksiya da önəmli yer tutur. [16]

Mərakeş krallığının Azərbaycanadakı Səfirliyindən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 1 nüsxə sənəd hədiyyə edilmişdir. “Mərakeş diplomatiyası”na dair bu kitabda Məğribin (Mərakeşin) keçmiş dövrlər ərzində diplomatik fəaliyyətinə dair rəsm əsərləri, Məğrib səfiri Abd əl-Vahid bin Məsud Ankonun I Elizabeti 1600-cü ildə qarşılama səhnəsi, İtaliya səfiri Stefan Skufasin 1876-cı ildə sultan Mövla əl-Həsəni qarşılama günü, habelə Məğrib və dünya rəssamlarının əsərləri, incəsənət nümunələri əks olunmuşdur.

Türkiyə Respublikasının Azərbaycanadakı səfirliyi tərəfindən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 49 nüsxə sənəd hədiyyə olunmuşdur. Bunların içərisində olan “Osmanlı Belgelerinde Karabağ” adlı T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tərəfindən hazırlanmış kitab, Yusuf Sekinin “Dış basında Ermeni meselesi (1999-2003)”, Abdullah Saydamın “Kırım ve Kafkas göçleri”, Mehmet Rihtımın hazırladığı, Övliya Çelebinin “Səyahətnamə”sində Azərbaycan, Sednik Paşa Pirsultanlının “Azərbaycan efsane ve rivayetlərinin edebiyat anıtlarımızla karşılaştırmalı tetkiki”, Erdal Karamanın “Türk Dünyasının sesi Bahtiyar Vahabzade”, 1917-ci ildə Bakıda nəşr olunmuş “Qardaş köməyi / Kardeş yardımı” və s. kimi dəyərli sənədlərin adlarını çəkmək olar.

Yaponiyanın Nippon Fondu tərəfindən “Read Japan” (Yaponiyanı mütaliə et) adlı layihə çərçivəsində Yaponiya dövlətinin Azərbaycanadakı səfirliyi tərəfindən kitabxanaya hədiyyə edilən kolleksiyanın sayı 106 nüsxədir. Bu nəşrlər, əsasən 5 elm sahəsini əhatə edir: Siyasət və Beynəlxalq əlaqələr, İqtisadiyyat və Biznes, Cəmiyyət və Mədəniyyət, Ədəbiyyat, İncəsənət və Tarix. Bu sənədlər oxucuların Yaponiyanı daha da yaxından tanıması üçün yardımçı rolu oynayır. [4, s.9; 9, s.29]

Yunanıstan Respublikasının Azərbaycanadakı Səfirliyi tərəfindən təqdim edilən kolleksiyanın sayı 14 nüsxə təşkil edir. Dəyərli sənədlər sırasında Yunanıstan olimpiya oyunları və onun simvolu olan müqqədəs olimpiya məşəli haqqında bəhs edən «Греция», Peloponiya fondunun yaranmasının 25 illiyinə həsr edilmiş «25 years Peloponnesian folklore foundation», 1992-ci ildə çap olunmuş,

XVI-XVII əsrdə yaşamış yunan mənşəli ispan rəssamı haqqında bəhs edən «El Greco» və s. adlı sənədlərə rast gəlmək olur.

Koreya Respublikasının Azərbaycandakı Səfirliyi tərəfindən alınan 4 nüsxə sənəd Koreyanın mədəni irsi haqqındadır.

Türkmənistan Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən hədiyyə edilən 3 sənəddə «Туркменистан: Стратегия мира и развития», «Нейтралитет Туркменистана: новая эпоха в миротворческой истории человечества» Türkmənistanın Prezidenti Qurbanoglu Verdıməhəmmədovun ölkənin xarici siyasəti və diplomatiyası məsələlərinə dair nitqləri, məruzələri, müsahibələri öz əksini tapmış və ölkə başçısının sülh naminə irəli sürdüyü siyasətdən bəhs olunur.

Kolumbiya Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən 7 nüsxə sənəd kitabxanaya hədiyyə edilmişdir. Kolleksiya Nobel mükafatçısı Qabriel Qarcia Marquesin əsərləri, habelə Mərkəzi Elmi Kitabxanada təqdimatı keçirilmiş Azərbaycan-İspan dillərində çap olunmuş “20 şeir” adlı sənəd daxildir.

Azərbaycanla əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafında maraqlı olan ölkələrdən Serbiya Respublikasının Azərbaycandakı Səfirliyi MEK-ə 17 adda ədəbiyyat hədiyyə etmişdir. Bu Azərbaycan haqqında serb dilində Belqradda çap olunmuş nəşrlərə Ziya Bünyatovun «Азербейцан од VII до IX века», Quram Marxulia və Şəbnəm Nuriyevanın «Напахена Йермения Митови реалност», “Живот прекрасних људи», Rəsul Rzanın «Бойе», Cəlil Məmmədquluzadənin «Изабрана дела у два тома», Elçinin «Смртна пресуда», Вахış Mehdiyevin «223 Београдска носилац ордена црвене заставе» adlı sənədləri daxildir. Sonda adı çəkilən sənəd Zaqafqaz frontunda yaradılmış 2-ci Vətən müharibəsi zamanı Belqrada qədər getmiş 223-cü piyada deviziyası haqqındadır. [7, s.22]

Özbəkistan Respublikasının Azərbaycandakı Səfirliyinin nümayəndələri və Mərkəzi Elmi Kitabxana arasında 2017-ci il dekabr ayında görüş keçirilmişdir. Qarşılıqlı əlaqələr nəticəsində MEK-ə 14 nüsxə sənəd daxil edilmişdir. Bunlar arasında Özbəkistanın sabiq Prezidenti İslam Kərimovun əsərlərini, Özbəkistanın tarix və mədəniyyətini əks etdirən nəşrləri, habelə Ş.Salamovun “Карабах. Война идей” adlı kitabın adını çəkmək olar.

Macarıstan Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 6 nüsxə sənəd hədiyyə edilmişdir. Bu kolleksiyaya Erika Bartos “Budapest in Drawings”, “Art treasures in the palace of the Hungarian Academy of Sciences”, “A golden age”, “İmre Thökölynin İzmit günləri” adlı maraqlı ədəbiyyatlar daxildir.

2. Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəlikləri tərəfindən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya hədiyyə edilən kolleksiyalar.

Azərbaycanın Macarıstan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Vilayət Quliyev tərəfindən Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 110 nüsxə sənəd hədiyyə edilmişdir. Bu kolleksiyada Azərbaycan xalq ədəbiyyatının ən qədim yazılı abidəsi olan “Dədə Qurqud”, təkcə Azərbaycanın deyil, Türk dünyasının möhtəşəm tarixinin sənət əsərlərindən biri və birincisi, “Koroğlu” - qəhrəmanlıq haqqında,

ədalət uğrunda xalqın apardığı mübarizə, ”Oğuznamə” - oğuzlar haqqında bədii tarixi təsvir, ölməz Füzulinin əsərləri, tanınmış azərbaycan yazıçıları M.F.Axundzadə, Cəlil Məmmədquluzadə, Abdürrəhim bəy Haqverdiyev, Anar, görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov, Azərbaycanın qədim incəsənət əsərləri, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında və Azərbaycan-Macarıstan əlaqələrini əks etdirən sənədlərə rast gəlmək olar.

Azərbaycanın Polşa Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri, Həsən Həsənov tərəfindən kitabxanaya 140 nüsxə ədəbiyyat təqdim olunmuşdur. Bu dəyərli sənədlər arasında 2001-ci ildə Krakov şəhərində çap olunmuş “The Jagiellonian Library. A bibliophiles Treasure House” (Yaqlon kitabxanası. Kitab sevənlərin Xəzinə Evi), XIV-XV əsrdə yaşayan teologiya üzrə professor Yan Opolanın dəyərli əlyazma kolleksiyası və Polşada çap olunmuş Azərbaycan haqqında materiallar da öz əksini tapmışdır. [16]

Azərbaycanın Moldova Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri, Namiq Əliyev tərəfindən alınan kolleksiya 32 nüsxə təşkil edir. Kolleksiya Azərbaycanın qədim tarixi, zəngin mədəniyyəti, məşhur mətbəxi, Azərbaycan-Moldova əlaqələrini əks etdirən sənədlər xüsusi yer tutur.

Azərbaycanın Litva Respublikasındakı səfirliyi tərəfindən 4 nüsxə ədəbiyyat əldə edilmişdir. MEK-də kolleksiyaya daxil olan Algimantas Lekisin “Переселение народов на Кавказе XX в.” və Ginteras Visoskosun “Juodojo sodo tragedija” adlı sənədlərin təqdimatı keçirilmişdir.

Azərbaycanın İran İslam Respublikasındakı səfirliyi tərəfindən 67 nüsxə sənəd kitabxanaya hədiyyə edilmişdir. Kolleksiya tanınmış fars rəssamı Mahmud Farschianın rəsm əsərləri toplusu, İranın incəsənəti və memarlığını əks etdirən dəyərli kitablar, habelə ”İlham-Simaye yek rəise-cumhur” adlı Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev haqqında fars dilində bioqrafiya, Ermənistan və Azərbaycan münaqişəsinə dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sənədlər toplusu, Azərbaycan filosofu Osman Əfəndinin “Kitabi-Dədə Qorqud”un fəlsəfi idraki” əsəri və digər qiymətli sənədlər daxildir. [6, s.11]

Azərbaycanın Gürcüstan Respublikasındakı sabiq, fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Namiq Əliyev tərəfindən 17 nüsxə sənəd əldə edilmişdir. Bu kolleksiyada Azərbaycan-Gürcü dillərində olan “Min bir Azərbaycan bayatısı”, “Песни Мирзы Шафи”, Şota Rustavelinin “Pələngdəri cəngavər”, Xocalı faciəsi qurbanlarının xatirəsinə həsr olunmuş K.Mermanişvilinin “Memento mori” adlı musiqi kompozisiyası, Г.Мархулия “Армянская национальная идея и конфликты на Кавказе” adlı sənədlər xüsusi yer tutur. [3, s.29].

Beləliklə, Azərbaycan elminin baş mərkəzi, xalqımızın milli sərvəti olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında saxlanılan nadir və qiymətli ədəbiyyat öz mahiyyətinə, miqdarına, elmi-mədəni və tarixi-ictimai xarakteri baxımından milli mədəniyyət sisteminin əsaslı tərkib hissələrindən biri kimi olduqca yüksək əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Əliyeva-Kəngərli, A.İ. Müasir Azərbaycanda elmin informasiya təminatı və kitabxanalar. – Bakı: Elm, 2007. – 230 s.
2. Əliyeva-Kəngərli, A.İ. AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası: elmi və mədəni dəyərlər xəzinəsi// 525-ci qəzet. - 2011. - 2 mart.- S.6..
3. Əliyeva-Kəngərli, A.İ. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində // Elm və həyat, 2011, №3, s. 27-29.
4. Əliyeva-Kəngərli, A.İ. Azərbaycanın beynəlxalq elmi-mədəni əlaqələrində AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının rolu //AMEA MEK-in Elmi əsərləri, 2003, IV bur., s. 6-12.
5. Əliyeva-Kəngərli, A. Azərbaycan folkloru və kitab mədəniyyəti. Bakı, Elm, 2008, 339 s.
6. Əliyeva-Kəngərli A. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanası-80/ A.Əliyeva-Kəngərli// Elmi Əsərlər/ AMEA MEK-80.-Bur 6.-B.,2005.-s.7-24.
7. Hüseynova, F.İ. Mərkəzi Elmi Kitabxana: yekunlar və nailiyyətlər/ F.İ. Hüseynova, Q.Ə. Cəfərova// Elmi Əsərlər/ AMEA MEK.-Bur.9.-B.,2009.-s.16-30.
8. Şərifli, K. Azərbaycan əlyazma kitabı və kitabxanaları, Bakı, Nurlan, 2009, 191 s.
9. Xələfov, A.A. Azərbaycan MEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası müstəqillik illərində// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya:elmi-nəzəri, təcrübi və metodik jurnal.-2004.-№2.-s.3-11.
10. Xələfov, A.A. Azərbaycanda Kitabxana işinin tarixi: Dərslik: (III hissədə) h.3.:(XX əsrin II yarısı və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi).-B.: BUN, 2010.-432 s.
11. Xələfov, A.A. Kitabxana və cəmiyyət: (Monoqrafiya).-B.:Azərnəşr, 2011.-348 s.
12. İsmayılov, X. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000-ci illər) Bakı, 2004, 416s.
13. Mirəhmədov, Ə., Həsənov, H. Sovet Azərbaycanın kitab mədəniyyəti: kütləvi oçerk, Bakı, Azərnəşr, 1975, 82 s.
14. Mustafayeva, S. Avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemi şəraitində AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası Fondunun təşkili// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.-2011.-№2.-s.38-50.
15. Rzayeva, Z. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının elektron kataloqu müasir informasiya-axtarış sistemi kimi// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.-2012.-№2.-s.60-64.
16. AMEA MEK-in Nadir nəşrlər fondu şöbəsinin 2010-2017-ci il hesabatları